

N:o 102.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående användande af allmänna besparingar å riksstatens femte hufvudtitel till anskaffning och anordnande af hissar i flottans sjukhus i Karlskrona m. m.; gifven Stockholms slott den 18 mars 1910.

Under åberopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen medgifva, att af femte hufvudtitelns allmänna besparingar må användas:

till anskaffning och anordnande af hissar i flottans sjukhus i Karlskrona	kronor 13,360: —
till inköp för öfningsändamål af $\frac{3}{16}$ mantal västra Vitsgarn n:o 2 med holmen Märsgarn i Muskö socken	» 15,000: —
till täckande af brist i anslaget till arfvoden åt vid skeppsgossekåren i Marstrand anställda personer samt medikamenter, bad m. m.	» 2,733: 90
till anskaffning af laddöfningsapparater	» 9,000: —
till flyttning af gnistsignalstationen i Fårösund till Tingstäde	» 21,819: —
till anordnande af telefonförbindelse med ön Senoren	» 2,119: —
eller för nämnda, särskilda ändamål sammanlagdt	kronor 64,031: 90

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

C. A. Ehrensvärd.

*Utdrag af protokollet öfver sjöförsvarsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet
å Stockholms slott den 18 mars 1910.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern LINDMAN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena grefve TAUBE,
Statsråden: PETERSSON,
 HEDERSTIERNA,
 SWARTZ,
 grefve HAMILTON,
 grefve EHRENSVÄRD,
 MALM,
 LINDSTRÖM,
 NYLANDER,
 VON SYDOW.

Departementschefen, statsrådet grefve Ehrensvärd anförde:

Angående
anskaffning
och anord-
nande af
hissar i
flottans sjuk-
hus i Karls-
krona.

På framställning af Kungl. Maj:t beviljade Riksdagen år 1905 för på- och ombyggnad af flottans sjukhus i Karlskrona ett anslag å 300,000 kronor, hvaraf anvisats på extra stat för år 1906 150,000 kronor och för år 1907 återstående 150,000 kronor. Till följd af hinder, som uppstått för detta arbetes oafbrutna utförande genom en entreprenörs iråkade obestånd och strejker, har arbetet ännu icke fullbordats, men beräknas detsamma blifva färdigt under innevarande år. I det för arbetet upprättade förslaget ingingo icke några hissar för sjukhuset.

I ämbetsskrivelse den 25 september 1908 har marinförvaltningen anført hufvudsakligen följande.

I samband med den pågående ombyggnaden af flottans sjukhus i Karlskrona hade anordnats två hisstrummor, den ena afsedd för en

personhiss mellan den påbyggda nya våningen för kirurgiska sjukdomar jämte operationssal samt den i jordvåningen inrättade badafdelningen och den andra afsedd för en ekonomihiss. Anskaffningen och installerandet af hissarna ålåge emellertid icke entreprenören för ombyggnadsarbetet, utan hade marinförvaltningen att själf gå i författning om vidtagandet af dessa anordningar, för hvilka medel ej förut äskats. Det syntes ock förvaltningen vara af behof påkalladt, att dessa hissar färdigställdes, så att de kunde tagas i bruk samtidigt med sjukhusets öppnande. Nödvändigheten af den ifrågasatta personhissen bestyrktes tillräckligt af det förhållandet, att samtliga den kirurgiska afdelningen tillhörande patienter, i saknad af hiss, måste transporteras på handbårar från badinrättningen å nedre botten till operationsvåningen tre trappor upp. Det olämpliga och ofta riskabla för patienterna uti en sådan transport skulle fullständigt uteslutas genom den föreslagna hissanordningen.

Kostnaderna för anskaffning och installerande af ifrågavarande hissar hade beräknats skola uppgå till 13,360 kronor.

Då emellertid marinförvaltningen icke hade till sin disposition för omförmälda ändamål afsedda medel, finge ämbetsverket, under åberopande af hvad sålunda anförts, hemställa om nådigt bemyndigande att låta för en kostnad af sammanlagdt 13,360 kronor inköpa och installera berörda hissar.

Lika med marinförvaltningen anser jag synnerligen behöfligt, att ifrågavarande hissanordningar komma till stånd. Den därmed förenade kostnaden torde lämpligen böra bestridas af femte hufvudtitelns allmänna besparingar.

Departements-
chefen.

Under de öfningar, som å senare tid hvarje år af flottan bedrifvits i Stockholms skärgård, har det visat sig erforderligt att för dessas behöriga utförande samt besättningarnas trefnad disponera områden å stränderna och äfven i närliggande vatten. Tillgång till mark kräfvdes sålunda, bland annat, för gymnastik och idrottsöfningar, anordnande af marketenteri samt utförande af landstigningsöfningar och skjutningar. Till hamn- och ankarplats för småfartyg samt för anställande af mine-rings- med flere öfningar tarvas områden i vattnet. Då kronan icke äger mark vid de använda öfningsplatserna, hafva hittills för omförmälda ändamål behöfliga områden måst förhyras af enskilda jord- och vattenrättsägare.

Angående
förvärfvande
af mark i
Stockholms
skärgård för
öfnings-
ändamål.

Sedan i rapport under år 1906 fartygschefen å kasernfartyget Eugenie, med framhållande att anspråken på ersättning för upplåtande af mark och vatten för flottans öfningar med hvarje år stegrades, ifrågasatt, att lämpligt område af staten skulle inköpas för att under öfningarna användas, samt inspektören af flottans öfningar till sjöss och chefen för flottans stab i infordrade yttranden anslutit sig till det sålunda väckta förslaget, anmodade i skrifvelse den 10 april 1907 dåvarande chefen för sjöförsvarsdepartementet högste befälhafvaren öfver sistnämnda års kusteskader att inkomma med yttrande i frågan samt uppgift å det eller de områden, hvilka syntes böra för omförmälda ändamål ifrågakomma att anskaffas. Den 5 juni 1907 afgaf högste befälhafvaren sådant yttrande. I detta biträdde han planen, att för flottans räkning lämpliga öfningsområden förvärfvades i Stockholms yttre skärgård; och åberopade högste befälhafvaren härvid särskildt de fördelar, som genom dylika förvärf skulle vinnas, dels därigenom att uppläggande af öfningsmaterialdepå äfvensom kol inom dylikt område skulle i afsevärd mån nedbringa kostnaderna för erforderliga transporter, och dels därigenom att ifrågavarande områden skulle kunna fridlysas och där således allehanda skjutningar med artilleri, handvapen och torpeder skulle kunna bedrivas utan inskränkningar eller fara för att åsamka skada eller förfång för utomstående personer.

Vidare anförde högste befälhafvaren, att han utfört rekognosceringar vid de platser, som syntes honom böra i första hand ifrågakomma till inköp för statens räkning, nämligen vid Hårsfjärden, vid Edöfjärden och vid Lökaö. Vid dessa rekognosceringar hade högste befälhafvaren utgått därifrån att endast vissa delar af de för öfningar erforderliga områden kunde komma i fråga till inköp.

I särskilda vid yttrandet fogade bilagor lämnades redogörelse för resultatet af dessa rekognosceringar.

Beträffande Hårsfjärden innehöll denna redogörelse, bland annat, att nämnda fjärd lämpade sig säreget väl för utförande af sådana öfningar, som för närvarande bedrefves vid såväl skjut- och signalskolor som vid mineringsöfningar, äfvensom för torpedskjutningar. Fjärden erbjöde en mycket rymlig, nästan icke alls trafikerad ankarplats, från hvilken skjutningar med artilleripjäser stillaliggande kunde i flera riktningar företagas. Strax utanför Hårsfjärden befunno sig den rymliga Mysingsfjärden, där skjut- och andra öfningar under gång kunde utföras; och vägen från sistnämnda fjärd till sjöss vore endast helt kort. Ifrån Hårsfjärden ledde på fastlandet två vägar till stationerna Tungalsta och Västerhaninge å Nynäsbanan på respektive 1 och $\frac{3}{4}$ mils afstånd

från fjärden. Ännu så länge vore stränderna omkring norra Hårsfjärden endast helt föga bebyggda och fiske i fjärden syntes icke bedrivas i någon nämnvärd omfattning. En del af Hårsfjärden begränsades på östra sidan af holmen Märsgarn med öster därom liggande ön Vitsgarn, hvilka båda nästan helt och hållet omgäfvade en liten vik, som för kusteskaderns mineringsöfningar, depåer m. m. under de senare åren varit af stor betydelse. Märsgarn vore en nästan kalhuggen bergholme med några smärre områden lämpliga för uppläggning af kol och andra depåer. Västra delen af Vitsgarn med ett torpställe, som vore lämpligt till bostad för en vaktare och ägde skog till husbehof, vore delvis odlad samt inneslöte såväl fält, som väl lämpade sig till plats för gymnastik, idrottsöfningar och landstigningsexercis samt för anordnande af karbinskjutbanor intill omkring 300 meters längd, som skogsmark, användbar för öfningar i terräng. Viken mellan Märsgarn och Vitsgarn lämpade sig särdeles väl för utförande af mineringsöfningar, för badning och för förankring af småfartyg. För att något så när fritt kunna disponera farvattnet i åtminstone norra Hårsfjärden, äfvensom för att icke blifva afstängd från förbindelsen med Nynäsbanan, erfordrades att jämväl äga tillgång till en del af strandområdet på fastlandet; och lämpade sig därtill i första hand den del däraf, som tillhörde Berga egendom och befunno sig öster om Sneckholmen.

Rekognosceringarna vid Edöfjärden och vid Lökaö, hvarå jag nu ej finner anledning att närmare ingå, hade gifvit till resultat, att Hummelmoraö vid denna fjärd och viss del af Lökaö med närliggande småskär kunde ifrågasättas såsom lämpliga att förvärfva för ifrågavarande öfningsändamål.

Med stöd af den sålunda vunna utredningen förordade högste befälhafvaren till inköp i första hand dels vid Hårsfjärden belägna Märsgarn, västligaste delen af Vitsgarn med därinvid liggande småöarna Furuholmen och Stenholmarna samt en del af strand- och ängsområdet, tillhörande Berga egendom, dels ock vid Edöfjärden belägna Hummelmoraö samt i andra hand vissa delar af Lökaö och bredvidliggande skär.

På grund af hvad sålunda förekommit anmodade chefen för sjöförsvarsdepartementet i skrifvelse den 15 oktober 1907 marinförvaltningen att inkomma med dels yttrande om lämpligheten att för angifna ändamål åt kronan förvärfva Hummelmoraön, Märsgarn, Furuholmen, Lilla Stenholmen och vissa områden af Vitsgarn och Berga, allt jämte vattenrätt, dels utredning om eventuella kostnaden för de ifrågasatta förvärfven.

I utlåtande, som med anledning häraf den 23 november 1909 afgifvits af marinförvaltningen, har ämbetsverket anfört hufvudsakligen följande.

För åstadkommande af vidare utredning i ärendet remitterade marinförvaltningen handlingarna till inspektören af flottans öfningar till sjöss med anhållan om hans yttrande, huruvida den omständigheten, att från och med år 1909 uppdelning af skjut- och signalskolorna verkstälts mellan kusteskadern och speciella skjut- och signalskolorna, kunde förringa behovet af de föreslagna inköpen af mark eller om inspektören ansåge, att för bedrivande af vissa flottans öfningar det vore oundgängligen nödigt för kronan att ikläda sig de betydande kostnader, som vore förenade med förvärfvande af ifrågavarande områden.

I svar den 1 juni 1909 anförde inspektören, att behovet af mark för öfningsändamål icke i någon mån förminskats genom ofvanberörda modifikation i organisationen af skjut- och signalskolorna, utan tvärtom ökats. För att emellertid hålla utgifterna så låga som möjligt blefve det tydligen nödvändigt att söka inskränka de eventuella mark- och vattenrättsförvärfven i största möjliga grad. I hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad redan i ärendet föreslagits ansåg inspektören, att ifrågavarande förvärf borde begränsas till att omfatta mark- och vattenrätt i första hand vid Hårsfjärden och i andra hand vid Edöfjärden. Markförvärfvet vid Hårsfjärden syntes kunna inskränkas till köp af Märsgarn, Furuholmen, Stenholmarna och västra delen af Vitsgarn samt till förvärfvande af rättighet att begagna väg till järnvägsstationen Västerhaninge, hvilken väg lämpligen kunde tagas öfver Vitså.

För utrönande af kostnaden för det sålunda föreslagna markförvärfvet hade marinförvaltningen uppdragit åt advokatfiskalen hos ämbetsverket att söka anskaffa anbud, gällande till den 1 juli 1910, dels å förvärfvande för kronans räkning af ej mindre nyssnämnda egendommar vid Hårsfjärden äfvensom rätt att begagna berörda väg än äfven Hummelmoraön vid Edöfjärden, dels ock å upplåtelse af nyttjanderätten för minst 20 år till sagda fastigheter och väg.

Med anledning häraf hade advokatfiskalen till ämbetsverket öfverlämnat af vederbörande markägare afgifna anbud, gällande till den 1 juli 1910, beträffande försäljning af

dels vid Hårsfjärden belägna hemmansdelen $\frac{3}{16}$ mantal Västra Vitsgarn n:o 2 i Muskö socken, äfven kallad torpet Märsgarn, med holme, allt upptagande en areal af 104 hektar 3 ar och 50 kvadratmeter enligt vederbörlig, i ärendet införskaffad ägokarta och därå grundadt, af

förste landtmätaren C. A. Sjöberg den 13 november 1909 utfärdadt arealbevis, till pris af 15,000 kronor,

och dels särskilda delar af Hummelmoraön vid Edöfjärden till pris af sammanlagdt 42,500 kronor.

Tillika hade advokatfiskalen upplyst, bland annat, att ägaren till den öfriga, af inspektören till inköp ifrågasatta delen af Vitsgarn med Furuholmen och Lilla Stenholmen förklarar sig icke vilja sälja denna fastighet. Vidare hade inhämtats, att Stora Stenholmen vore allmänning. Ingen af anbudsgifvarna vore villig att upplåta nyttjanderätt på 20 år till sin egendom, enligt hvad advokatfiskalen jämväl meddelat.

Huruvida det för $\frac{3}{16}$ mantal Västra Vitsgarn fordrade priset, 15,000 kronor, vore skäligt, ansåg sig advokatfiskalen icke kunna bedöma, när — såsom vid anställda förfrågningar framgått — något visst pris pr kvadratfot icke funnes beräknadt för jord å dessa öar. De delar af Vitsgarn och Hummelmoraö, som ansågos behöfliga för kronan, syntes enligt advokatfiskalens mening kunna, där så skulle erfordras, förvärfvas i den ordning, som stadgades i kungl. förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866.

Dessutom hade advokatfiskalen till marinförvaltningen öfverlämnat från Årsta aktiebolag såsom ägare till 3 mantal Årsta säteri i Österhaninge socken infordradt anbud, gällande till den 1 juli 1910, däruti bolaget förklarar sig villigt att till kronan upplåta nyttjanderätten tillsammans med bolaget och öfriga vägtrafikanter under 20 års tid till den genom nämnda egendom från Vitså hamn till Västerhaninge järnvägsstation ledande vägen mot en årlig afgäld af 150 kronor. Rätten att begagna ifrågavarande väg finge dock ej intecknas såsom vägservitut.

Enligt hvad advokatfiskalen upplyst, vore bolaget icke villigt medgifva upplåtelse af berörda nyttjanderätt för längre tid än 20 år.

Af de inkomna anbuden jämte advokatfiskalens meddelanden, fortsatte marinförvaltningen, framginge alltså, att det vid Hårsfjärden belägna, icke salubjudna, men till inköp af inspektören föreslagna området, nämligen $\frac{1}{8}$ mantal Östra Vitsgarn med tillhörande Furuholmen och Lilla Stenholmen, hvilken fastighet enligt vederbörligt arealbevis omfattade en areal af 25 hektar 98 ar 50 kvadratmeter, icke syntes kunna förvärfvas annorledes än genom expropriation. Kostnaden härför beräknades till högst 5,000 kronor. Då den salubjudna delen bevingade ett pris af 15,000 kronor, skulle totalkostnaden för markförvärf

vid Hårsfjärden uppgå till omkring 20,000 kronor. De afgifna anbudena beträffande områdena å Hummelmoraön slutade å tillhoppa 42,500 kronor. Hela kostnaden för det föreslagna markförvärfvet vid såväl Hårs- som Edöfjärden skulle sålunda utgöra 62,500 kronor.

Marinförvaltningen, som emellertid funnit detta belopp så betydande, att det syntes nödigt att taga under ompröfning, huruvida icke markinköpet kunde i någon mån inskränkas, utan att det därmed afsedda ändamålet förfelades, anmodade i skrifvelse den 16 november 1909 inspektören af flottans öfningar till sjös att inkomma med ej mindre yttrande, huruvida markförvärfvet vid Hårsfjärden skulle kunna begränsas till den del, som vore salubjuden, samt huruvida markinköpet vid Edöfjärden kunde inskränkas till endast en del af Hummelmoraö och i sådant fall hvilken del, än äfven det yttrande i öfrigt, hvartill inspektören kunde finna anledning.

Till svar härå anförde inspektören i skrifvelse den 22 nämnda november, att någon inskränkning beträffande markinköpet vid Hårsfjärden icke syntes kunna ifrågakomma, enär genom utelämnande af den del af det föreslagna området, som ej vore salubjuden, tillträdet sjöledes till de öfriga delarna kunde försvåras och vissa olägenheter med afseende å fiskevatten m. m. uppstå. Hvad däremot anginge förvärfvandet af mark vid Edöfjärden syntes denna fråga kunna helt och hållet tillsvidare anstå, emedan behovet af mark icke vore så trängande där som vid Hårsfjärden och för öfrigt terrängen vid Edöfjärden ej syntes fullt lämplig.

För egen del ville marinförvaltningen framhålla, att förvärfvandet af mark för flottans öfningar i Stockholms skärgård syntes ämbetsverket vara en — principiellt sedt — riktig åtgärd, för så vidt det kunde beräknas, att mera omfattande öfningar under en lång följd af år skulle äga rum å samma plats. Då i föreliggande fall den verkställda utredningen tydligen visade, att särskildt vid Hårsfjärden, där öfningar under en lång följd af år bedrifvits under våren och försommaren samt — från och med år 1909 — jämväl under höstmånaderna, behovet af mark för sagda ändamål vore synnerligen stort, vore det ifrågasatta inköpet af område därstädes, enligt marinförvaltningens åsikt, ej endast lämpligt, utan jämväl nödigt. Ämbetsverket funne en sådan åtgärd så mycket mera tillrådlig, som kronan säkerligen icke — med hänsyn till tendensen af stigande värde hos jordegendomar i allmänhet i Stockholms närhet — skulle löpa någon risk för ekonomisk förlust genom ett sådant köp, äfven om, mot förmodan, platsen icke

skulle i framtiden blifva för öfningsändamål tagen i anspråk i samma utsträckning som för närvarande.

Hvad anginge markförvärf vid Hårsfjärden ansåg marinförvaltningen det vara tillfyllest att dels inköpa det salubjudna området $\frac{3}{16}$ mantal Västra Vitsgarn n:o 2 med holmen Märsgarn, dels ock genom expropriation förvärfva hemmanet $\frac{1}{8}$ mantal Östra Vitsgarn n:o 1 med tillhörande Furuholmen och Lilla Stenholmen. Det betingade priset, 15,000 kronor, för det förstnämnda af dessa områden kunde icke anses oskäligt. Om ersättningen för den mark, som skulle exproprieras, uppginge till omkring 5,000 kronor och således totalkostnaden till ungefär 20,000 kronor, komme räntan därå, beräknad efter 5 procent, att utgöra omkring 1,000 kronor. Denna kostnad för staten syntes emellertid kunna i någon mån minskas genom partiell utarrendering af de sålunda förvärfvade områdena. Enligt inhämtad uppgift hade kronan under år 1909 till strandägare vid Hårsfjärden i markhyra och ersättning för förstördt fiske m. m. utbetalt under kusteskaderns öfningar 1,375 kronor och under skoleskaderns öfningar 705 kronor eller tillhoppa 2,080 kronor.

Marinförvaltningen ansåg, att köpeskillingen lämpligen borde bestridas af femte hufvudtitelns allmänna besparingar.

Hvad beträffade nyttjanderätten till väg öfver Årsta egendom, hade inspektören framhållit vikten af att sådan rätt för all framtid blefve kronan tillförsäkrad. Då emellertid jordägarna icke velat träffa aftal, utan endast erbjudit sådan rättighet på 20 års tid med förbehåll att kontrakt därom icke finge in-tecknas, torde, enligt marinförvaltningens mening, intet annat återstå för kronan än att åtnöjas med sålunda begränsad tid för vägrätten ifråga. Detta syntes dock icke behöfva innebära särskild olägenhet, ty äfven om Årsta skulle komma att styckas i villatomter, blefve nog i hvarje fall väg från stranden till närmaste järnvägsstation för allmänheten tillgänglig. Kostnaden för nyttjanderätt till erforderlig väg syntes lämpligen böra bestridas af inflytande medel för utarrendering af förvärfvad egendom vid Hårsfjärden, i den mån de därtill lämnade tillgång, eller eljes af till flottans öfningar afsedda medel.

Det ifrågasatta jordförvärfvet vid Edöfjärden syntes marinförvaltningen önskvärdt. Behovet af markförvärf vid Hårsfjärden vore dock mera trängande. Då marinförvaltningen ansåg, att frågan därom skulle vinna större utsikter att snart genomföras, därest det ifrågasatta förvärfvet af mark begränsades till allenast området vid sistnämnda fjärd,

ansåg sig ämbetsverket, i anslutning till inspektörens senast afgifna yttrande i ärendet, böra afstå från att för närvarande förorda inköp af omförmälda områden vid Edöfjärden, dock under förutsättning att marinförvaltningen framdeles, om anledning därtill uppstode, finge återkomma till denna fråga.

På grund af det anförda hemställde marinförvaltningen, att framställning måtte göras hos Riksdagen om beredande af medel att åt kronan förvärfva dels genom köp omförmälda $\frac{3}{16}$ mantal Västra Vitsgarn n:o 2 med tillhörande holmen Märsgarn för en betingad köpskilling af 15,000 kronor och dels genom köp, så framt öfverenskomelse därom kunde träffas, eller ock jämlikt nådiga förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866 förenämnda $\frac{1}{8}$ mantal Östra Vitsgarn n:o 1 med tillhörande Furuholmen och Lilla Stenholmen.

Härjämte anhöll marinförvaltningen att, därest ifrågavarande egenomsförvärf komme till stånd, bemyndigande måtte meddelas ämbetsverket att träffa uppgörelse med vederbörande markägare om rätt för kronan att begagna väg från Vitså hamn till närmaste järnvägsstation samt att bestrida kostnaden för sådan vägrätt med från sagda områden inflytande arrendemedel eller, om dessa icke därtill lämnade tillgång, med till flottans öfningar afsedda medel.

Departements-
chefen.

Af den förebragta utredningen synes mig otvetydigt framgå, att afsevärda fördelar skulle vinnas, om kronan förvärfvade äganderätt till mark med åtföljande vatten vid plats inom Stockholms skärgård, där flottans öfningar på mera stadigvarande sätt bedrifvas. Genom sådant förvärf bereddes väg för kronan att i största möjliga utsträckning blifva oberoende af ofta öfverdrifna anspråk på hyres- och skadeersättning af enskilda ägare. Äganderätten till områden å land och i vatten skulle äfven naturligen bättre möjliggöra deras utnyttjande för ett tillfredsställande bedrifvande af öfningarna, än hvad förhyrande af samma områden medgifver. I fråga om valet af plats för sådant egenomsförvärf bör, såsom myndigheterna frambällit, Hårsfjärden i främsta rummet komma i betraktande. Där hafva på grund af de lokala förhållanden lämplighet öfningar sedan många år tillbaka bedrifvits, och all sannolikhet föreligger, att platsen äfven för lång tid framåt årligen kommer att tagas i anspråk för samma ändamål. Då öarna Märsgarn och Vitsgarn utgöra en naturlig medelpunkt för öfningsområdet samt mellan sig innesluta en ej obetydlig hamnbassäng, finner jag förslaget att å dessa öar inköpa mark synnerligen ändamålsenligt. Jag anser

emellertid, att det ifrågasatta förvärfvet bör utan olägenhet kunna inskränkas att omfatta det salubjudna hemmanet $\frac{3}{16}$ mantal Västra Vitsgarn n:o 2 med holmen Märsgarn. Denna fastighet, som innehåller en areal af öfver 100 hektar mark, bör sålunda erbjuda tillräckligt utrymme för öfningars bedrifvande i land. Dessutom begränsas oförmälda hamnbassäng mellan Vitsgarn och Märsgarn, på sätt framgår af ofvan oförmälda ägokarta, till största delen af samma fastighets ägor, hvadan genom förvärf af fastigheten behovet att förfoga öfver vattenområde till hamn och för vissa öfningar synes mig blifva i tillräcklig omfattning tillgodosedt. Mot storleken af den fordrade köpeskillingen, 15,000 kronor, torde, med hänsyn till arealen, anmärkning ej kunna framställas. Såsom marinförvaltningen upplyst, utbetalades till strandägare vid Hårsfjärden i markhyra och ersättning för förstördt fiske m. m. under år 1909 öfver 2,000 kronor. Efter inköp af ifrågavarande hemman torde största delen af dylika ersättningar ej vidare behöfva ifrågakomma. Vid nu angifna förhållanden synes ifrågavarande förvärf äfven från ekonomisk synpunkt kunna betecknas såsom särdeles fördelaktigt. Kostnaden för inköpet af hemmanet bör, enligt min åsikt, lämpligen bestridas af femte hufvudtitelns allmänna besparingar.

Hvad därefter beträffar frågan om nyttjanderätt för flottans räkning af väg från Vitså hamn till närmaste järnvägsstation anhåller jag att i sinom tid få återkomma till denna fråga, därest omständigheterna skulle därtill föranleda.

I det af 1906 års riksdag beviljade extra ordinarie anslag å 5,000 kronor till arfvoden åt vid skeppsgossekåren i Marstrand anställda personer samt medikamenter, bad m. m. ingick, bland annat, ett beräknadt belopp af 500 kronor för diverse behof.

Sedan, på sätt statsrådsprotokollet öfver sjöförvarsärenden för den 12 januari 1909, bilagdt samma års statsverksproposition, utvisar, stationsbefälhafvaren vid flottans station i Stockholm anmält, att denna anvisning vore för sitt ändamål otillräcklig, samt marinförvaltningen förordat ökning af densamma, framlade Kungl. Maj:t inför 1909 års riksdag behovet af ökning af anvisningen till 1,000 kronor, i sammanhang hvarmed Kungl. Maj:t gjorde framställning om höjning af anslaget för bättre tillgodoseende af jämväl andra ändamål; och biföll Riksdagen Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag.

Till följd af sålunda och tidigare beviljad förhöjning af berörda anslag utgör detta för innevarande år 9,398 kronor.

Angående täckande af brist i anslaget till arfvoden åt vid skeppsgossekåren i Marstrand anställda personer samt medikamenter, bad m. m.

I underdånig skrifvelse den 30 september 1909 angående utgifterna under riksstatens femte hufvudtitel för år 1911 har marinförvaltningen anfört, att sedan 1908 års räkenskaper för skeppsgossekåren efter ingången af år 1909 afslutats, det visat sig, att för diverse behof den därtill lämnade medelsanvisningen blifvit så betydligt öfverskriden, att å anslaget för år 1908 uppstått en brist af icke mindre än kronor 2,733:90. Härtill hade enligt från vederbörande infordrad förklaring i någon mån bidragit, att en del utgifter, som rätteligen tillhört år 1907, icke kunnat i räkenskapen afföras förr än år 1908, men hade hufvudsakliga anledningen varit, att under första tiden för skeppsgossekårens förläggning i Marstrand förekommit en del smärre oberäknade utgifter, hvilka icke kunnat från annan titel bestridas och hvilka kunde antagas icke vidare skola återkomma. Marinförvaltningen hade äfven vidtagit åtgärd i syfte, att utgifterna för diverse behof vid kåren hädanefter skulle kunna hållas inom anvisadt belopp.

Då ämbetsverket icke disponerade tillgångar, hvilka kunde användas till täckande af ifrågavarande brist, anhöll marinförvaltningen om beredande af härför erforderliga medel.

Departements-
chefen.

Det är naturligen att beklaga, att ett så afsevärdt öfverskridande af omförmälda anvisning ägt rum, men såsom myndigheterna framhållit, uppstå ej sällan under första tiden af en ny förläggning extra utgifter, hvilka ej på förhand låtit sig beräknas. Sedan organisationen af kåren numera blifvit fullt genomförd och dessutom beloppet af anvisningen höjts till 1,000 kronor, torde vidare öfverskridande däraf ej vara att befara. För täckande af ifrågavarande brist synas mig femte hufvudtitelns allmänna besparingar lämpligen böra tagas i anspråk.

Angående an-
skaffning af
laddöfnings-
apparater.

Efter framställning af Kungl. Maj:t i proposition n:r 117 till 1908 års riksdag medgaf Riksdagen, att af femte hufvudtitelns allmänna besparingar skulle få användas, bland annat, ett belopp af 14,250 kronor till anskaffning af laddöfningsapparater för marinen. På sätt framgår af protokollet öfver sjöförsvarsärenden för den 20 mars 1908, bilagdt nämnda proposition, beräknades af berörda belopp 2,750 kronor till anskaffning af dylika apparater för kustartilleriets behof samt återstoden 11,500 kronor för anskaffning för flottans räkning af 13 sådana apparater för 15 cm. ammunition och 1 apparat för 12 cm. ammunition, hvilken sistnämnda apparat, såsom dittills opröfvad, afsågs för försöks anställande.

Uti ämbetsskrifvelse den 13 augusti 1909 har marinförvaltningen anført, bland annat, följande.

Högste befälhafvaren öfver 1909 års kusteskader hade uti afgifven generalrapport uttalat önskvärdheten af att laddöfningsapparater anskaffades för öfning såväl med 12 cm. som med lätta snabbskjutande kanoner. Den laddöfningsapparat för 12 cm. ammunition, som anskaffats för de år 1908 anvisade medlen, hade för pröfning varit utlämnad till speciella skjutskolan, hvarest dess konstruktion befunnits lämplig, ehuru materialet på vissa ställen behöfde stärkas. Om man beräknade, att 12 cm. laddöfningsapparater borde tilldelas en hvar af tre pansarbåtar samt dessutom fyra apparater Karlskrona och tre Stockholms station att tillhandahållas stationernas exercisskolor, andra och tredje klassens pansarbåtar samt torpedkryssare, skulle för närvarande erfordras tio apparater och sålunda nio stycken behöfva anskaffas, hvilket skulle betinga en kostnad, efter 820 kronor per apparat, af tillhopa 7,380 kronor.

Marinförvaltningen instämde till fullo i högste befälhafvarens uttalande beträffande behovet af en laddöfningsapparat jämväl för någon lätt snabbskjutande kanon. Då emellertid en dylik apparat, som borde vara afsedd att representera mekanismens funktion vid en halfautomatisk kanon, syntes blifva afsevärdt mera kostsam i utförandet än 12 och 15 cm. laddöfningsapparater, så kunde priset för en dylik första apparat, hvaruti jämväl konstruktionskostnaden måste ingå, ej beräknas lägre än till 1,500 kronor.

Med anledning af hvad sålunda framhållits hemställde marinförvaltningen, att ett belopp af omkring 9,000 kronor måtte ställas till ämbetsverkets förfogande för anskaffning af laddöfningsapparater af angifven beskaffenhet.

Chefen för marinstabens, som afgifvit infordradt yttrande i ärendet, har tillstyrkt marinförvaltningens förslag med hemställan, att den för snabbskjutande kanon afsedda apparaten måtte konstrueras för 75 mm. ammunition, enär vid nyanskaffning af lätta snabbskjutande kanoner för bestyckning ombord å fartyg af jagares eller större cert framdeles icke komme att anskaffas dylika af mindre än nu nämnd kaliber.

Jag anhåller få erinra, hurusom jag i yttrande till förenämnda statsrådsprotokoll den 20 mars 1908 framhöll, att vid laddöfningar med kanon, sådana de nu böra utföras för uppdrifvande af snabbheten vid laddningen, själfva kanonen ej med fördel låte sig använda till följd af svårigheten att mellan de särskilda laddningarna nog hastigt få den i

Departements-
chefen.

kanonen införda ammunitionen aflägsnad, samt att dessutom kanonens mekanism blefve utsatt för betydande slitning, om kanonen skulle användas för laddöfningar. Med hänsyn till berörda förhållanden vore, enligt hvad vidare framhölls i mitt förevarande yttrande, synnerligen angeläget att för dessa öfningar anskaffa särskilda apparater, hvilkas konstruktioner naturligen borde fullständigt öfverensstämma med kanonernas i de delar, som berörde laddningen.

Visserligen afsåg mitt nämnda yttrande närmast anskaffning af apparater, som vid öfningarna skulle ersätta gröfre kanoner, men naturligen gälla de af mig anförda skälen äfven i afseende å fördelen att äga tillgång till apparater för inlärande af laddning af lätta kanoner.

Mot det föreslagna antalet apparater för 12 cm. ammunition har jag intet att erinra; likasom jag anser, att för försöks anställande en laddöfningsapparat af ringare kaliber nu bör anskaffas och att denna enligt chefens för marinstaben åsikt lämpligast bör konstrueras för 75 mm. ammunition.

De erforderliga medlen, högst 9,000 kronor, synas mig böra bestridas af femte hufvudtitelns allmänna besparingar.

Angående
flyttning af
gnistsignal-
stationen i
Fårösund till
Tingståde.

Uti underdånig skrifvelse den 4 augusti 1908 har marinförvaltningen — under erinran att ämbetsverket förut föreslagit förflyttning af Kungsholms forts gnistsignalstation till Karlskrona örlogsvarf, för att densamma därstädes skulle vara mindre utsatt för förstöring vid eventuell beskjutning — hemställt, huruvida det ej af samma skäl vore lämpligt att, i sammanhang med moderniseringen af fästningarnas gnistsignalmaterial, gnistsignalstationen i Fårösund förflyttades från sin nuvarande plats inom därvarande norra fort till en annan mera skyddad, där den ej så lätt som under nu för handen varande förhållanden kunde förstöras af fientlig eld.

Beträffande val af ny plats vid en eventuell förflyttning af Fårösunds gnistsignalstation framhåller marinförvaltningen, att nämnda station af skyddshänsyn lämpligast torde böra förläggas till Tingståde, hvilken plats, efter de påbörjade befästningsanläggningarnas fullbordande, erbjöde bästa skyddet mot stationens förstöring och dessutom vore den punkt, som vid eventuellt anfall å Gottland antagligen komme att kunna hållas längst. Ur teknisk synpunkt torde denna förläggningsplats ej heller erbjuda några större svårigheter, då den låge jämförelsevis högt (45 m. öfver hafvet) och den närmaste terrängen vore tämligen öppen, hvilka omständigheter befrämjade gnistsignaleringen.

Hvad gnistsignalstationens bemanning anginge, torde denna utan svårighet äfven efter nämnda förflyttning kunna bestridas af personal från kustartilleridetachmentet i Fårösund.

Uti ett den 15 september 1908 afgifvet gemensamt underdånigt yttrande i detta ärende hafva cheferna för marinstaben och kustartilleriet förklarad sig fullständigt instämma i de skäl marinförvaltningen anfört för en förflyttning af gniststationen i Fårösund till en lämpligare och för öfverrumplingsföretag mindre utsatt plats, hvarjämte bemälda chefer, jämväl på de af marinförvaltningen därför angifna grunder, förmått sig anse den lämpligaste platsen vara Tingstäde.

Härefter har militärbefälhafvaren å Gottland den 5 oktober 1908 afgifvit infordradt underdånigt utlåtande i ärendet och därvid ej funnit något att erinra mot den föreslagna förflyttningen, utan ansett en dylik åtgärd äfven ur synpunkten af Gottlands försvar synnerligen lämplig.

Vidare har chefen för generalstaben i infordradt yttrande den 14 oktober 1908 anfört, att, då den ifrågasatta förflyttningen afsåge att bereda gnistsignalstationen ett mera tryggadt läge och då det gifvetvis vore af största betydelse, att hvarje sådan station hade ett läge, som skyddade den för beskjutning från sjön äfvensom för öfverrumplingsföretag från en landstigen fiende, förflyttningen ur allmän trygghets-synpunkt syntes önskvärd.

Slutligen har marinförvaltningen, som genom nådig remiss anbefallts att inkomma med utredning angående kostnaden för ifrågasatt förflyttning äfvensom med utlåtande såväl rörande gnistsignalpersonalens inkvartering och bespisning i Tingstäde som ock i öfriga, af förflyttningen betingade hänseenden, i skrifvelse den 10 december 1909 meddelat, bland annat, att genom fortifikationsbefälhafvarens å Gottland försorg upprättats dels förslagsritning, försedd med karta, beträffande plats för gnistsignalstation vid Tingstäde, dels ock kostnadsförslag och ritningar jämte beskrifningar rörande vissa arbeten och byggnader i och för den ifrågasatta förflyttningen. Enligt detta förslag har kostnaden beräknats sålunda:

Nedtagning och flyttning af masten, uppsättning af densamma i Tingstäde samt gräfning och utläggning af jordbalansnät m. m.	kronor	1,700
Uppförande af dels bostadshus för gnistpersonalen, bestående af 1 underofficer och 2 gnistmän, hvilken byggnad skulle inrymma på nedra botten 2 rum		

Transport kronor 1,700

	Transport kronor	1,700
och kök för underofficeren jämte 1 expeditjonsrum och i vindsvåningen 1 rum för gnistmännen och 1 reservrum, dels ock uthus till nämnda bostadshus ...	»	10,000
Uppförande af stationshus för gnisttelegraf	»	7,300
Anordnande af stängsel omkring gnistsignalstationen.....	»	350
Oförutsedda utgifter, planering, kontroll m. m.....	»	1,000
	<hr/>	
	Tillhoppa kronor	20,350

Härtill komme, enligt af marinförvaltningens intendent- afdelning uppgjord beräkning, kostnaden för möbler och inventarier till nämnda expeditjonsrum och manskapsrummet samt reservrummet, hvarvid jämväl beräknats inventarier i reserv och öfriga för bostads- huset erforderliga effekter	kronor	1,469
hvadan totalkostnaden för ifrågavarande förflyttning skulle uppgå till	kronor	21,819

I sin nyssnämnda skrifvelse den 10 december 1909 har marinförvaltningen tillika meddelat, att den å gnistsignalstationen tjänstgörande underofficeren, förutom fri bostad, skulle äga rätt till uppvärmning och belysning af bostaden; att gnistmännen, hvilka komma att inkaserneras i bostadshuset, skulle bespisas genom militärbefälhafvarens å Gottland försorg mot ersättning af anslaget till naturaunderhåll åt kustartilleriets manskap; samt att arméförvaltningens fortifikationsdepartement förklarar sig icke hafva något att erinra mot upplåtande till sjöförsvaret af den för gnistsignalstationens anordnande af fortifikationsbefälhafvaren föreslagna platsen, hvilken funnes angifven å förenämnda, handlingarna i ärendet bilagda karta; hvarjämte marinförvaltningen anhållit om be- myndigande för ämbetsverket att verkställa ifrågavarande förflyttning och af omhänderhafvande medel förskjuta den härför beräknade kost- naden, 21,819 kronor, att framdeles anmälas till ersättande af femte hufvudtitelns allmänna besparingar i den mån de därtill lämnade tillgång.

Departements-
chefen.

Lika med marinförvaltningen och öfriga i ärendet hörda myndig- heter anser jag den föreslagna förflyttningen böra komma till utförande; och synes mig den härmed förenade kostnaden lämpligen böra bestridas af femte hufvudtitelns allmänna besparingar.

Uti underdånig skrifvelse den 10 mars 1909 har befälhafvande amiralen i Karlskrona meddelat, att infanteribefälhafvaren i Karlskrona fästning anmält, att, sedan öfverenskommelse numera träffats med invånarna å ön Senoren om rätt för Karlskrona grenadjärregemente att bedrifva öfningar å ön samt därstädes uppförts en barack, dit trupp ofta förlades, behovet af telefonförbindelse till ön skarpt framträdtt samt att sådan telefonförbindelse vore oundgänglig vid fästningens försättande i försvarstillstånd och vid alla öfningar för detta ändamål.

Infanteribefälhafvaren hade äfven framhållit, att ifrågakomna telefonledning borde dragas genom minörbaracken vid Skällösund, samt att det vore lämpligt, dels att, för vinnande af befolkningens i Senoren tillmötesgående vid anläggningen och vidmakthållandet af ledningen, densamma upplättes till befolkningens begagnande under de tider, den icke användes för kronans behof, dels ock att ledningen för erhållande af ständig telefonpåpassning framdroges till Östernäs by å Senoren.

Befälhafvande amiralen, som fullständigt instämde i hvad infanteribefälhafvaren sålunda föreslagit, hade låtit utarbета kostnadsförslag rörande den ifrågasatta telefonlinjen samt träffat skriftligt aftal med Senorens befolkning angående i hvad mån den vore villig bidraga till linjens upprättande. I detta aftal hade befolkningen förklarat sig villig att anskaffa, uppsätta och underhålla stolpar till ledningen mellan infanteribaracken och Östernäs by, mot det att den erhöle tillstånd att begagna sig af telefonledningen Senoren—Sturkö—Karlskrona på samma villkor, som Kungl. Maj:t fästade vid det den 14 oktober 1904 lämnade nådiga medgifvandet för Sturkö församling att få begagna flottans telefonledning till Sturkö.

Befälhafvande amiralen anhöll i underdånighet, att nödiga medel snarast möjligt måtte utanordnas för den föreslagna telefonledningens anläggning samt att Senorens befolkning måtte tillåtas att på angifna villkor få begagna sig af ledningen.

Enligt det kostnadsförslag, som befälhafvande amiralen låtit uppgöra, skulle den nya telefonledningen anordnas på följande sätt.

Kronan äger en undervattenskabel från Karlskrona till norra spetsen af Sturkö. Vid kabelfästet å Sturkö är anknuten en privat stolplinje till Tockatorps by. Såsom ofvan omnämmts, har Kungl. Maj:t den 14 oktober 1904 medgifvit berörda anknytning, och fästes vid detta medgifvande såsom villkor dels att det privata användandet af telefonledningen komme att ordnas så, att detsamma ej föranledde olägenhet eller kostnad för kronan, dels att Sturkö församling själf uppgjorde kontrakt med telegrafstyrelsen rörande samtalen och att församlingen

Angående
anordnande
af telefon-
förbindelse
med ön
Senoren.

själf hölle sig med telefonstation och telefonapparat jämte nödiga ledningar för anknjtning, dels ock att kronan ägde att, om och när helst så påfordrades, med afstängande af telefonledningen från enskildt användande, uteslutande begagna sig af densamma utan att någon ersättningsskyldighet eller annan kostnad för kronan härigenom förorsakades.

För den nu ifrågasatta förbindelsen skulle sålunda behöfva byggas en stolplinje från Tockatorp öfver Brödavik, Frennatorp och Skällenas till minorbaracken å Västra Skällö, där den skulle anknjtas till en undervattenskabel i Skällösund till Senorens strand, samt vidare en stolplinje förbi infanteribaracken till Östernäs.

Det belopp, som skulle behöfva anvisas under femte hufvudtiteln för ifrågavarande linjes anläggning, har beräknats till 2,119 kronor, som specificerats på följande sätt:

124 st. stolpar å kr. 5,5	kronor	682
5,6 km. stolpsättning å kr. 35 pr km.	»	196
7 km. linjetråd med uppläggning å kr. 85 pr km.	»	595
300 m. tvåledarekabel å kr. 1,15	»	345
Impregnering, transporter m. m.	»	301

Summa kronor 2,119

Beräkningen är uppgjord under förutsättning af att Senorens befolkning fullgör sitt ofvan angifna åtagande. För kronans del skulle myndigheterna i Karlskrona fästning anskaffa stolpar och tvåledarekabel, utlägga denna och transportera stolparna till arbetsplatsen äfvensom ombesörja alla öfriga för arbetet behöfliga transporter af arbetsfolk och materiel, hvaremot stolplinjerna och de dubbeltrådiga ledningarna skulle anläggas af telegrafverket.

Marinförvaltningen, som anbefallts att afgifva utlåtande i ärendet, har anmält, att några medel för anordnande af den föreslagna telefonförbindelsen icke äro för närvarande att tillgå å femte hufvudtiteln.

Telegrafverket har meddelat, att de arbeten, som enligt förslaget skulle utföras genom telegrafverkets försorg, kunna af verket för beräknad kostnad utföras.

Departements-
chefen.

Den förebragta utredningen synes mig ådagalägga, att den ifrågasatta telefonförbindelsen är af behofvet påkallad för öfningarnas bedrivande å Senoren samt för Karlskrona fästnings försättande i försvarstillstånd, och har jag intet att erinra mot det upprättade förslaget för telefonledningens utförande.

Den erforderliga kostnaden torde kunna bestridas af femte hufvudtitelns allmänna besparingar.

Med anledning af hvad ofvan blifvit anfördt får jag i underdånighet hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t föreslå Riksdagen medgifva, att af femte hufvudtitelns allmänna besparingar må användas:

till anskaffning och anordnande af hissar i flottans sjukhus i Karlskrona	kronor 13,360: —
till inköp för öfningsändamål af $\frac{3}{16}$ mantal Västra Vitsgarn n:o 2 med holmen Märsgarn i Muskö socken	» 15,000: —
till täckande af brist i anslaget till arfvoden åt vid skeppsgossekären i Marstrand anställda personer samt medikamenter, bad m. m.	» 2,733: 90
till anskaffning af laddöfningsapparater	» 9,000: —
till flyttning af gnistsignalstationen i Fårösund till Tingstäde	» 21,819: —
till anordnande af telefonförbindelse med ön Senoren	» 2,119: —
eller för nämnda, särskilda ändamål sammanlagdt.....	kronor 64,031: 90

Denna af statsrådets öfriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifalla; och skulle nådig proposition till Riksdagen aflåtas af den lydelse, en vid detta protokoll fogad bilaga utvisar.

Ex protocollo:

R. Sundin.